

Marek Hrubec: *Od zneuznání ke spravedlnosti: Kritická teorie globální společnosti a politiky*
Praha, Filosofia 2011, 562 s.

Jak máme porozumět proměnám v zápasech, které se v moderní společnosti odehrávají? Proč na sebe berou podobu požadavků na sociální a politické uznání? Které formy nespravedlnosti a zneuznání se stávají motivačním zdrojem pro sociální hnutí? A mají tyto zápasy svou vnitřní logiku? Od těchto a dalších otázek se rozhodl Marek Hrubec odrazit a ve své zásadní knize nabídnout systematicky pojatou sociální teorii uznání. Ve velkoryse pojatém rozvrhu Hrubec propojuje různé formy sociální kritiky, možnosti jejich vysvětlení a spojuje je s normativními implikacemi, vycházejícími z univerzálně pojatých zápasů o uznání.

Výkladová linie knihy směřuje k podepření teze, že teorie uznání má vnitřní přesvědčivost jen pokud je koncipována jako teorie *globální* společnosti a politiky, tedy když překročí úzce pojatý rámec národních států a svůj popis a kritiku zneuznání, resp. normativní rozměr zasadí do globální roviny. Zatímco dosavadní teorie uznání (mezi autory, na něž Hrubec navazuje, lze zmínit zejména Charlese Taylora, Axela Honnetha a Nancy Fraser) stavěla převážně na propojení mikro-roviny sociálních vztahů s nároky na uznání ve společenských, jejichž rámec i garance určovaly národní státy, Hrubec jde dále a ptá se na hlubší podmíněnost gramatiky uznání *globálními* jevy a procesy – interkulturními vztahy, transnacionálními transfery i zkušenostmi, které zasahovaly celé lidstvo. Současná kritická teorie má podle něj šanci, pouze pokud zaměří svůj pohled na globální jevy a jejich výklad nebude koncipovat jen jako prodloužení či specifické rozvinutí principů diference a rovnosti v národně definovaných státech, nýbrž naopak umožní tematizovat jak základní potřeby individuů a sociálních skupin, tak i jejich

specifické požadavky na kulturní či politické uznání jako bytostně *globální* jevy – se všemi důsledky, které z toho vyplývají (zejména zohledněním interkulturního a extraterritoriálního sociálního uznání).

Ve své rekonstrukci se Hrubec opírá o hlavní motivy a autory moderní sociální teorie – od G. W. F. Hegela přes klasiky kritické teorie až po současné autory globálních studií. Zároveň však staví na odkazech k praktickým historickým zápasům o uznání: nemá-li být teorie jen formou intelektuální projekce, vzdálené životnímu světu lidí, měla by kopírovat historický vývoj a sledovat kultivaci vzorců uznání „zdola“, tedy z hlediska historických subjektů (skupinově či individuálně definovaných) a jejich praktických zápasů za odstranění toho, co považovali za zneuznání. Zatímco v dějinách myšlení Hrubec hledá možnosti, jakými v minulosti různí autoři zdůvodňovali primát intersubjektivních vztahů ve výkladu lidského jednání a jeho motivací (aby se od nich odrazil ve formulaci svého vlastního teoretického stanoviska), odkazy k historickým zápasům o uznání – k hnutím různě definovaných menšin, dělnickému hnutí či současným iniciativám za odstranění chudoby – mu zase umožňují své abstraktní úvahy a nároky zakotvit v tom, co lidé prakticky vnímali jako zneuznání a jaké formy uznání v dějinách požadovali.

Tento souběh historických zápasů s výkladem obecných struktur uznání se v Hrubcově teorii neobjevuje náhodou. Stojí za ním jednak snaha překonat intelektuální nadřazenost, k níž svádí ahistorický či, jak Hrubec píše, „akontextuální“ přístup ke společnosti, jednak koncepce dějin, která počítá s možností zdůvodnit existenci vývojových linií (a definitivně zavrhuje svou povahou statický obraz dějin společnosti jako souhrnu nahodilých jevů a rozhodnutí). Zdroj historické dynamiky lze vyčíst již z Hrubcova základního teoretického postulátu, podle něhož existuje těsná souvislost mezi interní sociální *kritikou*, de-

skriptivním *vysvětlením* a *normativním* rozvrhem společnosti (ne náhodou těmito otázkám zevrubně věnuje počáteční pasáže své knihy). Tak jako se v praktickém životě postupuje od kritiky existujícího světa, z níž lze vyprofilovat orientační body pro jeho popis a pochopení a načrtnout rozvrh žádoucího vývoje, staví teorie uznání na interní sociální kritice (analýzách zápasů kulturně marginalizovaných, ekonomicky vykořisťovaných, politicky utlačovaných lidí), aby poskytla vysvětlení (deskripci) těchto jevů a formulovala klíčové normativní principy, o něž by se měly opírat pokusy o řešení neblahé situace.

Trichotomie *kritiky*, *vysvětlení* a *normativity* kromě jiného podpírá i zmíněný nárok na souběh teoretické reflexe a historických zápasů za uznání. Jen pokud pojmáme výklad společenských norem v těsné souvislosti s praktickými zápasy lidí za odstranění zneuznání (a normativita vyrůstá z historických analýz vývoje hodnot ve společnosti, tedy „normativního vysvětlení“), můžeme hovořit o specifickém „normativním realismu“. Klíčové normativní prvky (politické a kulturní svobody nebo globálně definovaný požadavek sociální spravedlnosti) tady nemají být výsledkem individuální projekce filosofujícího jedince ani jeho svou povahou partikulárních (a jen sofistikovaněji vyjádřených) přání, nýbrž vyrůstají ze zobecnění tendencí, které jsou vlastní vývoji hodnot v moderní společnosti.

Pro jemnější vymezení historických procesů si Hrubec bere na pomoc teorii Iris Young, která o procesech hovoří jako o strukturách, jež svým jednáním sice vytvářejí lidé, na jejichž komplexní proměny však nemají bezprostřední vliv. Do jednání individuálních a skupinových aktérů samozřejmě lze aktivně vstoupit a ovlivnit je. Avšak do vývoje normativních institucí uznání (např. morálních norem) je vstupovat podstatně obtížnější. Ekonomické podmínky (materiální instituce uznání) jsou přece ještě méně ovlivnitelné. A na základ-

ní technologické struktury lidské civilizace nemáme (jakožto jednající subjekty) prakticky žádný vliv – řídí se zcela samostatnou logikou, nezávislou na našem individuálním rozhodování (s. 86–91). Odtud pak může Marek Hrubec uvažovat o podobách transformace moderních společností a spolu s Nancy Fraser doplnit koncepci reformy (postupné strukturální změny) a revoluce (náhlé změny systému) o specifický mezistupeň, nazvaný afirmativní transformací, tedy uskutečnění komplexních reforem, které vedou ke změnám struktur i celého systému.

Knihla samozřejmě nepředstavuje jen sociologicky aplikovanou teorii dějin; lze ji určitě číst i z jiných perspektiv (například z hlediska společenské a politické kritiky, různě pojatých deskriptivních přístupů a normativních teorií). Na pozadí Hrubcova pojetí historického vývoje je však zřetelnější odlišnost jeho teorie od dosavadních teorií uznání: zatímco v rámci národních států (a klasických nároků na uznání diference a rovnosti) jsou požadavky na změnu struktur (podobu normativních a materiálních institucí uznání) sotva formulovatelné, stávají se důležitou součástí makroregionálních projektů integrace (např. latinskoamerické, částečně i evropské). Motorem této změny v současné době je pro Hrubce rozvoj nároků na interkulturní uznání (dialogu mezi kulturami – Západem, islámským světem nebo konfucíánskou kulturou) a extrateritoriální sociální uznání (uznání sociální spravedlnosti na globální úrovni).

Dějinnám lidstva je tak podle Hrubce vlastní specifický vývoj vzorců uznání (historie má v sobě zakódováno specifické směřování), který je založen v rozšiřování vzorců uznání od mikro-roviny sociálních vztahů přes uznání rovného zacházení a uznání skupinové diference v lokálním kontextu až po zmíněné nároky na uznání v globálním rámci. To má samozřejmě obrovský význam (a to nejen v českém prostředí, kde se velké teorie i filosofie dějin dostaly v de-

vadesátých letech do nemilosti). Jen je možná trochu škoda, že Hrubec v knize ponechává čtenáře v nejistotě, jakou verzi vyústění vlastně očekává – pozitivní, nebo katastrofickou?

To totiž zpětně může mít vliv na způsoby, jimiž budeme vnímat jeho čtení hlavních autorů kritické teorie (část II). A také jeho velmi pečlivou a poměrně tvrdou kritiku liberalismu (část III). Jak budeme vstřebávat existující podoby transnacionálního uznání (v kontrastu s uznáním národním a mezinárodním) v souvislosti s „předbíhající“ integrací ekonomickou, která zku-

šenosti zneuznání až příliš často sama vytváří (část IV). A možná i na to, jak budeme číst globální perspektivy uznání (část V): právě v této části je Hrubec prospektivně nejbezpečnější, neboť ví, že poučení z katastrof bývá častější a účinnější než systematická práce na afirmativní transformaci. A nejspíš i proto musí rozhodnutí zůstat otevřené – o tom, zda bude kritická teorie globální spravedlnosti „poselstvím v lahvi“, anebo se stane vlivným rozvrhem pro společenské a politické změny, je nejspíše předčasné soudit.

Michal Pullmann